

DICHTERBIJ DE ZAAAN

VERBEELDING....WAT MOET
IK ME DAAR NOU BIJ
VOORSTELLEN?

#

DICHTERbij de Zaan is de naam van een interactieve poëzieavond voor jongeren uit de bovenbouw van de HAVO en het VWO, georganiseerd door Ellen Jansen, Heleen van Halsema, Stephen Ogden en Paula Jansen in samenwerking met het Zaantheater in Zaandam.

Op deze avond, die zal plaatsvinden in de kleine zaal van het [Zaantheater](#) op **woensdag 10 november 2004** om **20.30h**, zullen de bekende dichters [Ruben van Gogh](#), [Mustafa Stitou](#) en [Tjitske Jansen](#) voordragen uit eigen werk en in discussie gaan met jongeren over poëzie en het thema [verbeelding](#).

Op de Nederlandse podia floreert een sterke generatie jonge dichters en dichtersessen, waaronder Tjitske Jansen, Ruben van Gogh en Mustafa Stitou. Tjitske Jansen (1971) is bekend van optredens op onder meer de Poëziemarathon, Poetry International, Lowlands en het Oerol Festival. Met haar brutale en intelligente gedichten wist zij de afgelopen jaren velen te bekoren en te ontroeren. Ruben van Gogh (1967) is een dichter die zich naast het dichten ook heeft toegelegd op de voordracht en performance van zijn poëzie. Hij treedt dan ook regelmatig op op grote en kleine podia. De Marokkaanse dichter Mustafa Stitou (1974) wordt door vakgenoten alomtorend geprezen. Zijn gedichten worden in hoge mate gevormd door zijn Marokkaanse achtergrond in relatie tot de Nederlandse cultuur. Mustafa Stitou trad op op tal van literaire festivals in binnen- en buitenland. Scapino Ballet Rotterdam voerde een choreografie uit op basis van enkele van Stitous gedichten. In 2004 won hij de prestigieuze VSB poëzieprijs.

De presentatie van de avond zal in handen zijn van Ruben van Gogh, naast dichter ook ex stand-up comedian. Dit alles zal muzikaal omlijst worden door de band [Vorago](#), een in de Zaanstreek bekende band bestaande uit (oud)scholieren van het Zaanlands Lyceum in Zaandam.

Het doel van deze avond is jongeren enthousiast te maken voor het lezen van poëzie en het spelen met taal. We willen het vooroordeel uit de wereld helpen dat poëzie moeilijk en ontoegankelijk is en hopen dat door de discussie met de dichters en door de aandacht die door deze avond aan poëzie wordt gegeven, nieuwe dichters ontstaan en de poëzie een nieuwe impuls krijgt. Wie weet wat poëzie voor jou kan betekenen?!

Interactiviteit een belangrijk onderdeel van deze avond, daarom is er een [wedstrijd](#) in het leven geroepen met als thema [verbeelding](#). Iedereen van 12 tot 25 jaar kan een Nederlandstalig gedicht insturen via de website www.dichterbijdezaan.nl dat betrekking heeft op het thema. Een jury zal de gedichten beoordelen en hieruit de winnende gedichten kiezen. Stichting Plint is bereid prijzen voor de winnaars beschikbaar te stellen. Voor het wedstrijdreglement, kijk op de website.

Discussie is ook belangrijk wat betreft de interactiviteit. Er is een mogelijkheid om vragen te stellen aan de dichters. Deze kan je ook insturen via de website en wellicht wordt jouw brandende vraag beantwoord door Tjitske, Ruben of Mustafa. Mogelijke onderwerpen zijn:

DICHTERBIJ DE ZAAK

hoe schrijf je een gedicht en waar haal je de inspiratie vandaan? Waarom is poëzie belangrijk? Wat voegt het toe?

Wij zijn ervan overtuigd dat de drie dichters inspirerende en verhelderende antwoorden op deze vragen kunnen geven en er samen met Vorago een bijzondere avond van kunnen maken. Voor meer informatie over DICTERbij de Zaan check: www.dichterbijdezaan.nl .

DICHTER BIJ DE ZAAK

Mustafa Stitou

Mustafa Stitou werd geboren in 1974 in Tetouan, Marokko en groeide op in Lelystad. Hij studeerde enige tijd geschiedenis en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Als dichter debuteerde hij met de bundel Mijn vormen (Arena 1994), geprezen door gerenommeerde vakgenoten als Remco Campert en de literaire kritiek. De dichter en poëzierecensent Rob Schouten noemde deze bundel in Vrij Nederland een 'grensbundel' omdat Stitous gedichten in hoge mate zijn gevormd door zijn Marokkaanse achtergrond en de Nederlandse cultuur. In Stitous tweede bundel, Mijn gedichten (Vassallucci, 1998) is naar de mening van Schouten meer de zuivere dichter aan het woord. Schouten is zeer lovend over Mijn gedichten: "In Mijn gedichten is een dichter aan het woord die zich niet opwindt over het allerwegen ontbreken van een bezielde verband maar die volop geniet van de goddeloze wereld (...) Stitou mokt niet over de zinloosheid van de kosmos maar geniet volop in zijn poëzie: van de taal, van zijn formuleringen, van zichzelf, van de wereld om hem heen en van zijn eigen plezier. De wonderlijke, persoonlijke sensatie weet hij zonder pedanterie of egotripperij over te brengen en dat kom je niet elke dag tegen." Peter de Boer over Mijn gedichten: "Mustafa Stitou trekt heel wat registers open in zijn tweede bundel *Mijn gedichten*. Relaxed en met vrolijke branie werpt hij zijn taalnetten uit in de postmoderne oceaan des levens om zich vervolgens zelf te verbazen over wat daarbij zoal op het droge wordt getrokken. Op meer bezonken geesten moet zijn poëzie een lichtzinnige indruk maken." (Trouw, 9 januari 1999)

In 2003 verscheen de bundel Varkensroze ansichten, een zeer afwisselende selectie gedichten over zulke uiteenlopende onderwerpen als Darwin, een bemoeizuchtige bovenbuurvrouw, de poëzie van Paul Celan, het leven in suburbia en nog veel meer. Stitou blinkt uit in precieze, vervreemdende formuleringen die vaak een geestig en absurdistisch effect hebben. Varkensroze ansichten werd door het dichterspanel van de (door Gerrit Komrij in het leven geroepen) Poëzieclub verkozen als bundel van najaar 2003, waardoor er ruim 1000 exemplaren van deze dichtbundel naar de leden van de poëzieclub worden verstuurd.

Gedichten van Mustafa Stitou werden o.a. opgenomen in de bloemlezing Sprong naar de sterren, de laatste generatie dichters van deze eeuw (Kwadraat 1999).

Stitou trad op op tal van literaire festivals in binnen- en buitenland. Ook nam hij deel aan bijzondere projecten. Het Scapino Ballet Rotterdam voerde een choreografie uit van Nanine Linning op basis van enkele van Stitous gedichten. Voor de Filmmuseum Biënnale 2003 schreef Stitou teksten bij zwijgende filmbeelden.

DICHTER BIJ DE ZAAK

Ruben van Gogh

Ruben van Gogh (Dokkum, 1967) groeide op in Zuidlaren en studeerde enige tijd sociale geografie in Groningen. Hij is dichter, performer, publicist, kunstliefhebber, presentator en poëzierecensent. Sinds 1999 resideert Van Gogh in Utrecht.

In 1992 gaf hij in eigen beheer zijn eerste dichtbundel uit: Wondere Wereld. Gedichten van hem verschenen ook in Het omgelegde Eelderdiep (Passage, 1992), een bundel van het Groningse gedichtencollectief Tirade, waarvan hij toen deel uitmaakte. Gerrit Komrij selecteerde uit deze bundel twee gedichten van Van Gogh voor zijn bekende bloemlezing. Dat was het startsein voor een landelijke poëziecarrière.

In 1996 verscheen de dichtbundel De Man van Taal (Prometheus). Drie jaar later volgde zijn tweede dichtbundel: De hemel in, de hemel uit (Prometheus, 1999). Peter de Boer over deze bundel: "De hemel in, de hemel uit' is een beetje een allegaartje en sommige gedichten hebben los van de voordracht weinig te bieden. Toch zit er in de wijze waarop Van Gogh zijn gevoelens uitvergroot en verbeeldt veel dat overtuigt. Behalve de kosmos levert ook de grote stad hiervoor het beeldmateriaal. De beschrijvingen van de betonnen woestijn der grootstedse buitenwijken, of van het opblazen van een paar oude fabrieksschoorstenen zijn als projecties van diverse onlustgevoelens volstrekt raak." (Trouw, 16 oktober 1999).

De hemel in, de hemel uit werd samen met De Man van Taal herdrukt onder de titel Aan het eind van het begin (Prometheus, 2001).

Als samensteller was Van Gogh (mede)verantwoordelijk voor de bloemlezing Het Hogere Noorden (Passage, 1997, met Bart FM Droog en Karel ten Haaf) en Sprong naar de sterren (Kwadraat, 1999). In deze laatste bundel presenteert Van Gogh de 'gebeurende poëzie' van (sommige) generatiegenoten. De bloemlezing bevat gedichten "[...] die haast allemaal daadwerkelijk plaatsvinden, ergens ver weg van het papier. Deze gebeurende poëzie uit zich in gedichten met een sterk filmisch karakter, alsof het papier beeldscherm is geworden." (De integrale tekst van de inleiding van Sprong naar de sterren staat op www.epiberen.com/sprong/inleiding.html).

De derde dichtbundel van Ruben van Gogh heet Zoekmachines (2002). Van Goghs gedichten zijn zoekmachines: ze leiden niet tot antwoorden, ze veroorzaken juist het zoeken. Ze creëren onduidelijkheid rond het vertrouwde en doen dat op speelse wijze.

Ruben van Gogh vertaalde ook gedichten van Jacques Prévert voor de bloemlezing We hebben elkaar lief (Bert Bakker, 2000).

Door critici wordt Van Gogh regelmatig in één adem genoemd met (bijvoorbeeld) Hagar Peeters, Ingmar Heytze en Serge van Duijnhoven: dichters die zich óók op de voordracht en performance van hun poëzie hebben toegelegd. Van Gogh treedt regelmatig op tijdens festivals, op grote en kleine podia. In het najaar van 2001 organiseerde hij in Utrecht voor het eerst 'De Literaire Afwerkplaats'; lezers konden 'direct apart' met hun favoriete dichter.

<http://www.epiberen.com/rs/gogh.html>

DICHTER BIJ DE ZAAK

Tjitske Jansen

Op de Nederlandse Podia floreert een sterke generatie jonge dichters en dichtersessen, zoals Ingmar Heytze, Ruben van Gogh en Hagar Peeters. Tjitske Jansen behoort hier ook toe. Ze is bekend van optredens op onder meer de Poëziemarathon, Poetry International, Lowlands en Literatuurfestival De Wintertuin. Met haar brutale en intelligente gedichten wist zij de afgelopen jaren velen te bekoren en te ontroeren.

Tjitske Jansen werd geboren op 3 maart 1971 te Barneveld. Zij is dichtster, toneelschrijfster, actrice, theater- en schrijfdocent, alsmede kok, mediterrane stijl. Als achttienjarige wilde ze gaan schilderen op de kunstacademie in Arnhem. Toen dat geen succes bleek ging ze op de markt fruit verkopen. Daarna koos ze voor een studie Nederlands in Nijmegen, maar 'de Universiteit was niets voor mij'. Ze keerde terug naar de Arnhemse Hogeschool voor de kunsten, deze keer voor de opleiding voor docent drama. Hier hield ze het vijf jaar vol en ze verloor haar hart aan het kinder- en jeugdtheater.

Het jaar 2001 werd voor haar het jaar van de poëzie. In de advertentiekolommen van de *Volkscrant* zag ze onder het kopje musici/artiesten een oproep voor een voordrachtswedstrijd in een Amsterdams eetcafé. Nooit eerder had ze gedacht dat ze haar gedichten zelf zou voorlezen, maar de debutante bleek een finaliste en tot haar eigen verbazing won ze zowel de jury- als de publieksprijs. Andere podia nodigden haar uit en met haar gedichten, die ze bij voorkeur 'teksten' noemt, trok ze van het *Oero* festival op Terschelling naar de *Eerste Internationale Poetry Slam* in Parijs.

In 2003 verscheen haar debuutbundel bij Uitgeverij Podium: Het moest maar eens gaan sneeuwen. Min of meer in tegenspraak met de titel laat de cover een zomerse foto zien van Tjitske als zesjarige met een felgekleurd zwembriljetje op. Want: 'Als er een logisch verband zou zijn, is het voor mij niet meer spannend.'

Toch zijn haar gedichten, al zijn ze niet logisch, behoorlijk toegankelijk. Herkenbare situaties, of in ieder geval emoties, krijgen een licht absurde wending. Zoals in het gedicht 'De idioot op het dak'. De titel verwijst naar 'De idioot in het wak' van haar stadgenoot Ingmar Heytze, die op zijn beurt weer het beroemde gedicht van Vasalis, 'De idioot in het bad' parafraseerde.

De versie van Tjitske Jansen gaat over een vrouw die haar ex opzoekt. Als deze weigert open te doen, klimt ze op het dak van zijn huis in de hoop zo met hem in contact te komen. Ze komt terecht op de zolder van de buurman: 'Sorry, sorry, sorry. Ik zeg: Ik ben geen inbreker.'

Tjitske's debuutbundel werd lovend ontvangen:

'Innig, mooi en intrigerend. Haar poëzie heeft de eenvoud met diepe kelders eronder die ik ook zo bewonder bij Annie M.G. Schmidt, Wislawa Szymborska, Judith Herzberg en Ingmar Heytze.' *Jacques Klöters*

'Ze is in staat buitengewoon te zijn zonder dat ze de middelen etaleert waarmee ze die "buitengewoonheid" bewerkstelligt.' *Thomas Verbogt*

'Het is prettig om over iemands kwetsbaarheid te lezen terwijl het niet gênant wordt en bovendien humor heeft.' *Ed van Eeden*

'Lacooniek mooi.' *Carla Bogaards*

DICHTERBIJ DE ZAAAN

Sleepdrunk Superstar

Delirious and sleepdrunk...

I'm tripping at superstar-you
Let's spend our money on champagne
To beautify our studio-romance

Drunk we'll beat the paparazzi,
All of our money on champagne.
You're a soundscape, I'm the mixed tape.

Delirious we stumble, sleepdrunk we walz on...

... sleepdrunk superstar

Ieder bandje droomt over het superstardom, ook Vorago. Het verschil met Vorago en anderen is alleen dat zij nog maar een paar stappen verwijderd lijken te zijn van het succes waar ze zo van dromen. Niet alleen hun teksten maar hun hele uitstraling laat zien dat ze een Zaanse band vol ambitie zijn die hun muziek in Nederland - en verder - wil laten horen. 10 november 2004 zullen Stan en Stephan een aantal nummers in een akoestische versie spelen tijdens het poëziefestival DICHTERbij de Zaan.

Vorago bestaat officieel sinds september 2000. Eind 1999 hadden enkele leden elkaar al leren kennen bij een project van muziekschool Fluxus, maar pas na de toetreding van de huidige bassist en drumster maakten zij onder de naam Vorago zelf hun muziek en teksten. Na een maand oefenen traden ze voor het eerst samen op in het Zaantheater, startte Vorago een tour langs podia in de Zaanstreek en wonnen zij al snel een aantal trouwe fans. Het samenspelen met andere bands hielp hen verder in de ontwikkeling; door te experimenteren ontstond beetje bij beetje hun eigen geluid. Qua muziek laten zich beïnvloeden door veel verschillende stijlen: muzikale raakvlakken zijn te vinden bij bands als Dave Matthews Band, Incubus, Third Eye Blind en Racoon. Als ze dan toch in een hokje geplaatst moeten worden, noemen zij hun stijl zelf het liefst 'progressieve, eclectische en melodische pop/rock'.

Intussen hebben zij het podium van onder andere De Kade, P60, Paradiso, en de Melkweg mogen betreden en wonnen 'Show 'm What You've Got 2002', de Winston Popprijs en Pocketpop. Eind 2002 is hun eerste EP 'Lightbulb Junkie' in eigen beheer uitgebracht, nu wordt er gewerkt aan hun nieuwe cd die de titel 'You Shall Know Our Velocity' heeft meegekregen.

Twee leden van de band, zanger Stan Vreeken en gitarist Stephan Blazis, geven samen ook akoestische optredens. Dit geeft een andere, intiemere dimensie aan hun nummers.

Bezetting Vorago:

Stan Vreeken (zang), Stephan Blazis (gitaar), Jesse Broekman (bas), Albert Binnekade (gitaar) en Mayanti Soegijarto (drums)

Discografie:

Lightbulb Junkie (2002), Live (2003), You Shall Know Our Velocity (verwacht najaar 2004)

Website:

<http://www.vorago.nl>

DICHTER BIJ DE ZAAK

Hoe lees je een gedicht?¹

Veel mensen die geen moeite hebben om proza te lezen en te begrijpen, vinden poëzie moeilijk. Dit is niet vreemd; er zijn vaak meer lagen te ontdekken in een gedicht. Op het eerste gezicht kan een gedicht je aanspreken en begrijp je gedeeltelijk waar het over gaat, maar een gedicht geeft niet in een keer al haar geheimen prijs. Meestal moet je een gedicht vaker lezen om alle betekenissen te snappen. De beste gedichten kan je tien, vijftig of honderd keer lezen en nog komen er nieuwe dingen tevoorschijn.

Niet alle gedichten die rijmen noemen we poëzie. Denk bijvoorbeeld aan een Sinterklaasgedicht. Poëzie is meer dan rijm alleen: het spreekt mensen aan en roept gevoelens op. In poëzie kunnen feiten genoemd worden, maar belangrijker is dat we het gedicht kunnen waarderen zelfs als de feiten niet kloppen.

Er zijn ook andere elementen in een gedicht behalve de prozabetekenis: geluiden, beelden, ritmes, stijlfiguren. Deze onderdelen van een gedicht kunnen ons al opvallen voordat we ons afvragen wat het gedicht eigenlijk betekent. Dit is moeilijk te begrijpen voor mensen die het gedicht zien als een puzzel geschreven in geheimtaal ook nog met een verborgen betekenis. Het effect dat een gedicht kan hebben - hoe iemand mentaal en emotioneel erop reageert - bestaat uit veel meer dan alleen een boodschap. Door zijn muzikale kwaliteiten, door zijn suggesties kan een gedicht onbewust op de lezer inwerken.

Hoe begin je een gedicht te lezen? **Hier zijn een paar tips:**

Om te beginnen lees je het gedicht één keer helemaal, zonder verwachtingen. Lees het onbevooroordeeld. Ervaar wat je leest, zonder na te denken over de grote en belangrijke ideeën die het gedicht bevat (als het die al bevat). Blijf niet hangen bij een woord of zin die je niet helemaal begrijpt, lees gewoon door. Sommige dingen die de eerste keer moeilijk lijken, zijn minder belangrijk als je het gedicht voor de tweede keer leest; ze zijn in ieder geval onderdeel geworden van het geheel.

Als je het gedicht daarna voor de tweede keer leest, let dan op de exacte betekenis van de woorden. Als er woorden staan die je niet begrijpt, zoek ze op in een woordenboek. Blijf net zolang stilstaan bij een zin als nodig is.

Als je het gedicht zachtjes voor jezelf leest, spreek dan de woorden uit in je hoofd. Beter nog is het om het gedicht hardop voor te lezen of te luisteren naar iemand die het voorleest. Je kan dan betekenissen ontdekken die je nog niet eerder had gevonden. Zelfs als je geen acteur bent, kan besluiten hoe je een gedicht voordraagt een goede methode zijn om het te begrijpen.

Probeer het hele gedicht te omschrijven of misschien alleen de wat moeilijkere delen. Als je iets omschrijft, gebruik je je eigen woorden om te vertellen wat je denkt dat het gedicht betekent, je formuleert ideeën die essentieel lijken met andere woorden: je zegt wat het gedicht alleen suggereert. Dit klinkt misschien alsof je het gedicht niet waardeert, maar een goed gedicht kan het hebben.

---

¹ Deze tekst is een vrije vertaling uit het boek van X.J. Kennedy en Dana Gioia. *Introduction to Poetry 9th edition*. Longman: New York, 1998.

DICHTER BIJ DE ZAAK

Als je een gedicht met zijn omschrijving vergelijkt, is het in feite een goede manier om de afstand tussen proza en poëzie te zien. Als we een omschrijving maken, werken we gewoonlijk regel voor regel door een gedicht of een gedeelte van een gedicht. De boodschap die hieruit voortkomt, kan net zoveel woorden als het origineel bevatten, soms zelfs meer. Een omschrijving is dus uitgebreider dan een **samenvatting**: een beknopte ingekorte versie van de essentie, het belangrijkste idee of verhaal. (Een samenvatting van een film uit de TV gids: "Brave muziekfilm over een stel leuke rockers dat per bus op tournee gaat door Europa.").

Als je iets omschrijft, steek je je nek uit. Je zegt wat jij denkt dat het gedicht betekent. Het maken van een omschrijving kan je helpen de centrale gedachte van het gedicht, het **thema** te ontdekken. Thema is niet hetzelfde als onderwerp: waar het gedicht over gaat.

Tjitske Jansen (1971 -)

Een draak verslaan
met de vriend
die me nooit zal verraden.
Op paarden gaan we.
Of zonder paarden,
dat mag ook.
In dit land van vriendschap
hebben we geen paarden nodig.
Langs rivieren gaan we.
Door een landschap
dat ons uitnodigt te wijzen:
Kijk, daar liepen we net,
kijk, daar gaan we naar toe!
Door de stad desnoods.
In dit land
is ieder landschap goed.
Een draak verslaan,
alleen de poging al.
En wij houden van elkaar,
zoveel, dat het niet erg is
als we het niet winnen.
Maar waar, o waar,
vinden we draken.²

Als je naar dit gedicht van Tjitske Jansen kijkt, is het onderwerp een zoektocht naar een draak om te verslaan, maar het thema is eigenlijk vriendschap. Thema's kunnen op verschillende manieren uitgedrukt worden. Het ligt eraan wat je het belangrijkste vindt in een gedicht. Als je het gedicht voor de tweede keer leest, en meer nadruk legt op de sprekers wens een draak te verslaan, kan je het thema misschien aanscherpen en zeggen dat je met een vriend alles aankan. (Je kan meer lezen over de inspiratie van Tjitske om dit gedicht te schrijven op <http://www.epibreren.com/rs/janseninterview.html>)

---

² Tjitske Jansen, Winnares juryprijs Grande Finale 4 oktober 2002, <http://www.hotel-boekenlust.nl/poeziekamer/jansen.html>

DICHTER BIJ DE ZAAK

Een omschrijving kan natuurlijk niet alles vertellen wat een gedicht omvat. Ook zal niet iedere lezer een bepaalde omschrijving juist vinden. We maken allemaal onze eigen interpretaties en soms is de betekenis van een gedicht niet eens duidelijk voor de dichter die het schreef. Toen Robert Browning werd gevraagd om zijn moeilijke gedicht *Sordello* uit te leggen, antwoordde hij dat toen hij het gedicht schreef alleen God en hijzelf wisten wat het betekende, maar dat nu God het alleen weet.

Toch is het meestal beter als je een gedicht analyseert met het idee dat er een betekenis is die vaststaat, dan dat je analyseert alsof het gedicht alles zou kunnen betekenen. De laatste manier eindigt vaak in subjectiviteit. Zo zou een lezer van het gedicht van Tjitske Jansen kunnen zeggen dat het gaat 'over de boeken van Harry Potter. Het is zo, omdat ik dat denk. Hoe kan je bewijzen dat ik ongelijk heb?' Niemand heeft gelijk of ongelijk bij het maken van een interpretatie, maar een betere vraag zou zijn: wat kunnen we uit de woorden van het gedicht afleiden?

Iedereen leest gedichten met een persoonlijke associatie. Tjitske's gedicht zou je bijvoorbeeld naar je favoriete vakantieadres in Zuid-Frankrijk kunnen verplaatsen. Je komt niet onder zulke associaties uit, ze zijn zelfs welkom zolang ze onze lezing van de woorden op de pagina niet in de weg staan. De lezer die het gedicht van Tjitske niet leuk vindt omdat hij niet van paarden houdt, is geen gedicht van Tjitske Jansen aan het lezen maar een gedicht dat hij zelf heeft verzonnen.

Soms is er een gedicht - dat verrassend en gedenkwaardig kan zijn - waarbij de omschrijvingmethode ons niet veel helpt. Sommige delen van ieder diepzinnig gedicht kunnen niet goed uitgelegd worden, maar sommige gedichten verzetten zich helemaal tegen een omschrijving. Sommige gedichten lijken eerder een droom, een voorbeeld zijn de gedichten die geschreven zijn om drugservaringen weer te geven. Ook onzingedichten, vertalingen van primitieve volksliedjes en surrealistische gedichten zijn nauwelijks te omschrijven. Dit soort poëzie kan ons natuurlijk wel ontroeren of we kunnen erom lachen. Het kan dan ook geen kwaad om te proberen een omschrijving te maken hoewel het mogelijk is dat het niet lukt. Of ze nou logisch en duidelijk zijn of vervreemdend, voor goede gedichten moet je je hersens gebruiken en ze deinzen er niet voor terug om dat van je te vragen.

Tot dusver hebben we het als vanzelfsprekend beschouwt dat poëzie verschilt van proza, maar al onze strategieën om een gedicht te lezen - **het in een keer van begin tot eind lezen en dan opnieuw beginnen, de moeilijke dingen isoleren, proberen te omschrijven, hardop lezen, een woordenboek gebruiken** - kunnen we ook gebruiken om een moeilijk stuk proza te lezen. Poëzie lijkt uiteindelijk in de meeste opzichten op proza. Net als proza, deelt poëzie haar kennis met ons. Zo zegt het bijvoorbeeld dat iedereen behoefte heeft aan vrienden, en vooral aan een vriend met wie je alles aankan.

DICHTER BIJ DE ZAAK

Soorten gedichten / dichtvormen³

Lyrische poëzie

Oorspronkelijk, zoals de Griekse naam al suggereert, was een lyrisch gedicht een gedicht gezongen op de muziek van een lier, een ouderwets snaarinstrument. Aangezien de lyrische poëzie de laatste vijfhonderd jaar erg veranderd is, heeft het nu een andere betekenis. Sinds de ontdekking van de drukpers in de vijftiende eeuw hebben dichters minder voor zangers geschreven, en meer voor lezers. Over het algemeen heeft deze ontwikkeling ervoor gezorgd dat lyrische gedichten minder lijken op woorden op muziek en - omdat ze op een stuk papier staan en mensen erover na kunnen denken - meer lijken op gedachten en misschien zelfs gecompliceerde gevoelens uitdrukken.

Dit is een ruwe definitie van een **lyrisch gedicht** zoals het nu wordt gebruikt: een kort gedicht dat de gedachten en gevoelens van één enkele spreker uitdrukt. Vaak zal de dichter een gedicht in de eerste persoon schrijven, maar niet altijd. In plaats daarvan kan een lyrisch gedicht een object of een ervaring of herinnering beschrijven zonder dat de spreker zichzelf erin verwerkt. Kijk bijvoorbeeld hieronder naar het gedicht van Ruben van Gogh, *Paludarium*.

Misschien omdat sommige mensen - terecht of onterecht - nog steeds denken bij lyrische gedichten aan liergeluiden, verwachten ze dat een lyrisch gedicht een uitbarsting van gevoelens is, dat een beetje lijkt op een lied met in ieder geval muzikale elementen erin als rijm, ritme of geluidseffecten. Er zijn nog wel dit soort gedichten te vinden maar tegenwoordig schrijven veel hedendaagse dichters korte gedichten waarin ze hun mening verkondigen of moeilijke gevoelens verwoorden - gedichten die geen lezer zou willen proberen te zingen. De meeste mensen zouden zulke gedichten ook lyrisch noemen.

Vaak is een lyrisch gedicht toch een soort gedicht dat je makkelijk kan herkennen. Hieronder staan twee voorbeelden. Het onderwerp en thema verschilt maar ze hebben een aantal dingen gemeen: ze zijn allebei kort en gaan allebei over de gevoelens van de spreker.

Ruben van Gogh (1967 -)

PALUDARIUM

Voldaan gevangen in een transparant bestaan
van groene dagen en van donkergroene nachten,
ligt dit meertje in zichzelf verzonken. Aan
de bodem hangen lange waterplanten zacht te

wuiven naar het wonderschoon verlicht plafond.
Wat zou daar zijn? In trage, steeds herhaalde uren,
vormt zich er langzaam een kristallen dak van zon,
waarin elk beetje licht een eeuwigheid kan duren.

---

³ Deze tekst is een vrije vertaling uit het boek van X.J. Kennedy en Dana Gioia. *Introduction to Poetry 9th edition*. Longman: New York, 1998.

DICHTER BIJ DE ZAAK

En altijd lokt die goddelijke schittering.
Wat moet men van het wateroppervlak geloven?
Het groots geboomte spiegelt zich er wazig in,
vanuit de schiet een kleine vis naar boven

en ziet het leven even in dat hemels licht:
twee jonge mensen, aan de waterkant gezeten,

de armen in elkaar, de ogen dicht.
Een korte sprong, en alles lijkt alweer vergeten.⁴

Herman Gorter (1864-1927)

HË IK wou jij was de lucht
dat ik je ademen kon
en je zien in het hooge licht
en door je gaan kon.

Waar zijn je armen en je handen
en die witte overschoone landen
van je schouders en schijnende borst --
ik heb zoo'n honger en dorst.⁵

---

⁴ Ruben van Gogh, *De Man van Taal*, 1996, <http://www.rvangogh.dds.nl/paludarium>

⁵ Herman Gorter, *Verzen*, 1890, <http://cf.hum.uva.nl/dsp/ljc/gorter/verzen/zitze.html>

DICHTER BIJ DE ZAAK

Verhalende poëzie

Terwijl een lyrisch gedicht soms een voorval beschrijft, beschrijft het niet vaak een serie van gebeurtenissen. Dat gebeurt wel in een verhalend gedicht, een gedicht waarbij de belangrijkste bedoeling het vertellen van een verhaal is.

In de Westerse literatuur gaat de verhalende poëzie terug naar het Babylonische epos van Gilgamesh (gemaakt voor 2000 vC) en Homerus' heldendichten Ilias en Odyssee (gemaakt voor 700 vC). Het kan veel eerder ontstaan zijn. In Engeland en Schotland, en ook in Nederland, waren gedichten die een verhaal vertelden lange tijd heel populair. In de late Middeleeuwen waren ballades - verhalende liedjes - overal te horen.

De kunst om een verhalend gedicht te schrijven is gebaseerd op de vaardigheden van een fictieschrijver: het talent om kort personages en achtergronden te schetsen, de aandacht vast te houden, een plot creëren. Natuurlijk heeft het ook de vaardigheden van een dichter nodig. Een voorbeeld van Nederlandse verhalende poëzie is het *Lied van Heer Halewijn*, waarvan een deel hier is terug te vinden.

Lied van Heer Halewijn (auteur en datering onbekend)

Heer Halewijn zong een liedekijn,
Al die dat hoorde wou bi hem zijn.

En dat vernam een koningskind,
Die was zoo schoon en zoo bemind.

Zi ging voor haren vader staen:
'Och vader, mag ik naer Halewijn gaen?'

'Och neen, gy dochter, neen, gy niet:
Die derwaert gaen, en keeren niet!'

Zy ging voor hare moeder staen:
'Och moeder, mag ik naer Halewijn gaen?'

'Och neen, gy dochter, neen, gy niet:
Die derwaert gaen, en keeren niet!'

Zy ging voor hare zuster staen:
'Och zuster, mag ik naer Halewijn gaen?'

'Och neen, gy zuster, neen, gy niet:
Die derwaert gaen, en keeren niet!'

Zy ging voor haren broeder staen:
'Och broeder, mag ik naer Halewijn gaen?'

"t Is my al eens, waer dat gy gaet,
Als gy uw eer maer wel bewaerd
En gy uw kroon naer rechten draegt!"⁶

---

⁶ <http://www.literatuurgeschiedenis.nl/teksten.asp?ID=1>

DICHTER BIJ DE ZAAK

Dramatisch poëzie

Een derde vorm van poëzie is dramatische poëzie dat de stem van een verzonnen karakter (of karakters) verwoordt die rechtstreeks spreken, zonder dat je de auteur hoort. Strikt gesproken beschrijft de term dramatische poëzie elk vers geschreven voor het toneel (en een aantal eeuwen geleden schreven de meeste toneelschrijvers zoals Vondel en Shakespeare in versvorm). De term verwijst over het algemeen naar de 'dramatische monoloog': een gedicht geschreven als een rede die gesproken wordt door een personage (die niet de auteur is) op een beslissend moment. Een dramatische monoloog is meestal gericht aan een ander personage die stil blijft. Als de luisteraar antwoordt, wordt het gedicht een dialoog waarin het verhaal zich ontwikkelt in een gesprek tussen de twee sprekers.

De Victoriaanse dichter Robert Browning die deze vorm van de dramatische monoloog ontwikkelde, hield ervan om woorden in de mond te leggen van karakters die opvallend gemeen, zwak, roekeloos of gek waren.

De dramatische monoloog is vooral populair bij Amerikaanse dichters zoals Robert Frost, Ezra Pound, Randall Jarrell en Sylvia Plath. Het meest bekende voorbeeld is wel Browning's 'Last Duchess' waarin de dichter een Italiaanse hertog uit de tijd van de Renaissance creëert wiens woorden meer over hemzelf zeggen dan de aristocratische spreker wilt.

Robert Browning (1812-1889)

My Last Duchess

1842

Ferrara

That's my last Duchess painted on the wall,
Looking as if she were alive. I call
That piece a wonder, now: Frà Pandolf's hands
Worked busily a day, and there she stands.
Will't please you sit and look at her? I said
"Frà Pandolf" by design, for never read
Strangers like you that pictured countenance,
The depth and passion of its earnest glance,
But to myself they turned (since none puts by
The curtain I have drawn for you, but I)
And seemed as they would ask me, if they durst,
How such a glance came there; so, not the first
Are you to turn and ask thus. Sir, 'twas not
Her husband's presence only, called that spot
Of joy into the Duchess' cheek: perhaps
Frà Pandolf chanced to say "Her mantle laps
Over my Lady's wrist too much," or "Paint
Must never hope to reproduce the faint
Half-flush that dies along her throat": such stuff
Was courtesy, she thought, and cause enough
For calling up that spot of joy. She had
A heart--how shall I say?--too soon made glad,
Too easily impressed; she liked whate'er
She looked on, and her looks went everywhere.

DICHTER BIJ DE ZAAK

Sir, 'twas all one! My favour at her breast,
The dropping of the daylight in the West,
The bough of cherries some officious fool
Broke in the orchard for her, the white mule
She rode with round the terrace--all and each
Would draw from her alike the approving speech,
Or blush, at least. She thanked men,--good! but thanked
Somehow--I know not how--as if she ranked
My gift of a nine-hundred-years-old name
With anybody's gift. Who'd stoop to blame
This sort of trifling? Even had you skill
In speech--(which I have not)--to make your will
Quite clear to such an one, and say, "Just this
Or that in you disgusts me; here you miss,
Or there exceed the mark"--and if she let
Herself be lessoned so, nor plainly set
Her wits to yours, forsooth, and made excuse,
--E'en then would be some stooping, and I choose
Never to stoop. Oh sir, she smiled, no doubt,
Whene'er I passed her; but who passed without
Much the same smile? This grew; I gave commands;
Then all smiles stopped together. There she stands
As if alive. Will't please you rise? We'll meet
The company below, then. I repeat,
The Count your master's known munificence
Is ample warrant that no just pretence
Of mine for dowry will be disallowed;
Though his fair daughter's self, as I avowed
At starting, is my object. Nay, we'll go
Together down, sir. Notice Neptune, though,
Taming a sea-horse, thought a rarity,
Which Claus of Innsbruck cast in bronze for me! ⁷

Robert Browning

---

⁷ Browning, Robert, *Poems in English 1530-1940*, ed. David Daiches. New York: Ronald, 1950. 462-463.

DICHTER BIJ DE ZAAN

Inspiratie

Een interessante vraag met betrekking tot poëzie is waar dichters hun inspiratie vandaan halen. Dingen die ze zien? Ontmoetingen? Het stof in de kamer? Bungeejumpen? Als je de volgende gedichten vergelijkt, zul je zien dat ze zich ook door elkaar laten inspireren en beïnvloeden.

Jonge sla - Rutger Kopland, 1970

Alles kan ik verdragen,
het verdorren van bonen,
stervende bloemen, het hoekje
aardappelen kan ik met droge ogen
zien rooien, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar jonge sla in september,
net geplant, slap nog,
in vochtige bedjes, nee.

Warme stront - Ingmar Heytze, 1999

(Raggende mannen coveren 'Jonge sla')

Ik kan een hoop hebbe,
modder op me pijp,
kots op straat, een portiek
met naalde stamp ik met droge oge
doorheen, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar hondenstront in oktober,
net gelegd, warm nog,
onder me zole, nee!

DICHTERBIJ DE ZAAK

DICHTER BIJ DE ZAAK

De idioot in het bad - Maria Vasalis, 1940

Met opgetrokken schouders, toegeknepen ogen,
haast dravend en vaak hakend in de mat,
lelijk en onbeholpen aan zusters arm gebogen,
gaat elke week de idioot naar 't bad.

De damp, die van het warme water slaat
maakt hem geruster: witte stoom...
En bij elk kledingstuk, dat van hem afgaat,
bevangt hem meer en meer een oud vertrouwde droom.

De zuster laat hem in het water glijden,
hij vouwt zijn dunne armen op zijn borst,
hij zucht, als bij het lessen van zijn eerste dorst
en om zijn mond gloort langzaamaan een groot
verblijden.

Zijn zorgelijk gezicht is leeg en mooi geworden,
zijn dunne voeten staan rechtop als bleke bloemen,
zijn lange, bleke benen, die reeds licht verdorden
komen als berkenstammen door het groen opdoemen.

Hij is in dit groen water nog als ongeboren,
hij weet nog niet, dat sommige vruchten nimmer rijpen,
hij heeft de wijsheid van het lichaam niet verloren
en hoeft de dingen van de geest niet te begrijpen.

En elke keer, dat hij uit 't bad gehaald wordt,
en stevig met een handdoek drooggewreven
en in zijn stijve, harde kleren wordt gesjord
stribbelt hij tegen en dan huilt hij even.

En elke week wordt hij opnieuw geboren en wreed
gescheiden van het veilig water leven,
en elke week is hem het lot beschoren

De idioot in het wak - Ingmar Heytze, 2001

Onder het ijs is alles zwart.
Een licht plafond van stevig glas
wordt dichtgekrast met trage slagen
door de schaatsers op de plas
Hun ijzers bonken als je hart.

Dit had je van je levensdagen
niet verwacht - geen moederschoot
zo koud, geen strijd zo smadelijk verloren:
na de ijstijd word je dood geboren
in een poldersloot.

Opeens is alles warm en goed.
Vanuit de diepte klinkt muziek.
Een vrouwenhand gaat door je haren.
Je ontspant. Dit is geluk.
Er is geen reden tot paniek.

Dan breekt een pikhaak door het ijs.
Je duwt hem weg, je wilt het niet.
Maar iemand trekt uit alle macht
totdat je, blauw van spijt en pijn,
opnieuw ter wereld bent gebracht.

DICHTER BIJ DE ZAAM

opnieuw een bange idioot te zijn gebleven.

De idioot op het dak - Tjitske Jansen, 2003

Ik vroeg de jongen op mijn werk - dat bestaat uit peperoni, melanzane en carciofi in de bakjes scheppen, kip en friet en gamba's bakken, salades maken, enzovoort, ik deed de koude kant vandaag en hij de warme - of we na het werk wat gingen drinken. Na het werk gingen we wat drinken.

Er was een jongen die de Domtoren op zijn arm had laten tatoeëren, een jongen die Chris heette, een jongen die later weer in Groningen ging wonen, er was een jongen die het woord wist voor de geur die hertenwifjes afscheiden.

Diezelfde avond fietste ik, stomdronken, naar mijn ex. Even kijken of zijn fiets er stond. Die stond er. Eén keer aanbellen. Nog een keer aanbellen. Nog één keer. Ik herinner me wat hij me over stalkers heeft verteld: die moet je negeren. Ik wil niet dat hij mij negeert. Ik bel nog een keer aan. Heel lang.

Steeds als ik denk: nu laat ik de bel los, laat ik de bel niet los. Hij doet nog steeds niet open. Ik zoek waar ik beginnen kan met op het dak te klimmen. Een paar daken van zijn dak vandaan is een begin. Ik begin met op het dak te klimmen. Als ik drie daken heb gehad, ik ben er bijna,

gaat er een dakraam open. Een vrouw schreeuwt godverdomme, een mannenhoofd verschijnt. Ik heb nog nooit van zo dichtbij, vanuit dit perspectief, een mannenhoofd uit een dakraam zien steken. Ik zeg: Ik ben geen inbreker, ik zeg dat ik me schaam, ik vraag of hij vroeg op moet morgen.

De man geeft me geen kans verder te klimmen. Hij blijft met zijn hoofd uit het dakraam. Er gaat nog een dakraam open. Ik had nog nooit één mannenhoofd van zo dichtbij uit een dakraam zien steken, laat staan twee tegelijk. Zitten blijven! zeggen ze. Zitten blijven! Ik vraag me af of ik een strafblad krijg.

DICHTER BIJ DE ZAAN

De politie is gearriveerd. Waar is hij? Hoor ik vragen. Het is een vrouw.
Ik begeef me naar de dakrand om me te laten zien. Het is een soort optreden,
maar dan van onderaf belicht. Er is ook een hond bij. Een labrador
die op mijn ex lijkt. Die is ook blond.

Ik klim naar binnen door het dakraam van het eerste mannenhoofd. Ik sta
op een zolder. Ik zie de vrouw die godverdomme riep, ik aai de hond, ik zeg:
Sorry, sorry, sorry. Ik zeg: Ik ben geen inbreker.

Iemand vraagt me hoe ik op dat dak gekomen ben. Iemand vraagt me
waarom ik dit deed. Liefdesverdriet, zeg ik. Ja, zegt de politieman,
uit liefdesverdriet kun je rare dingen doen. Hoe heet je? vraag ik hem.
Ik heet Paul, zegt hij. En waar woon je?

DICHTER BIJ DE ZAAM

Postbus 1045
6103 BA Arnhem
www.loesje.nl

**DICHTEN
IS HET
OPENEN
VAN JE ZIEL**

Loesje

Een gedicht bestaat niet uit woorden, het bestaat uit woorden en hun stilte.
Martinus Nijhoff

Een dichter kijkt naar de wereld zoals een man naar een vrouw kijkt.
W. Stevens

Dichten is gevoel vermengen met werkelijkheid.
B. Moudhi

Ik dicht om te doorgronden wat de wereld vergat.
Hugo Claus

Dichters liegen de waarheid.
B. Aafjes

Dichten is de muzikale mogelijkheid van zwijgen.
J. Gresshof

De dichter openbaart geheimen zonder ze te verraden.
J. Gresshof

Een gedicht is pas goed als men het tienmaal herlezen kan zonder dat het verbleekt.
Buckinx

Het schrijven van een gedicht is in feite naaktlopen met je hersenen.
L. Vroman

DICHTER BIJ DE ZAAM

Links

www.dichtvorm.nl: vijftien animatiefilms van 1 minuut, gemaakt door jonge animatiefilmmakers naar aanleiding van gedichten van tien moderne dichters. Bij deze site is hoort ook een pakket met de filmpjes en de gedichten. Het is verkrijgbaar bij de bibliotheek.

www.gedichten.nl: een overzichtelijk dichtwoordenboek met alle dichttermen op een rijtje.

www.epibreren.com: veel actuele informatie over optredens van dichters door het hele land. En veel links.

www.epibreren.com/slam/slamnl.html. Kleine site met informatie over het fenomeen Poetry Slam: een wedstrijd in woorden waarbij de deelnemende dichters na hun voordracht door het publiek beoordeeld worden. Soms door middel van cijfers, soms door applaus. Het is in 1986 in Chicago ontwikkeld door Marc Smith om een andere manier te vinden om het publiek naar dichtavonden te lokken en meer bij de voordrachten te betrekken. Anderzijds om de dichters meer te laten inspelen op het publiek.

www.poetryalive.nl: grote site voor amateurdichters.

poezie.pagina.nl: overzichtelijke overzicht van heel veel sites over poëzie.

www.rubenvangogh.nl: site over de man van taal.

www.epibreren.com/rs/jansen.html: korte biografie van Tjitske en links naar interviews.

www.kb.nl/kb/dichters/stitou/stitou-01.html: meest uitgebreide site over Mustafa Stitou.

www.collegenet.nl/content/letterkunde/poezie: site voor leerlingen over poëzie met uitleg

<http://www.nederlands.nl/dichtwb.php>: zeer uitgebreide en overzichtelijke alfabetische site met uitleg over diverse dichttermen

DICHTERBIJ DE ZAAM

#